

Др Ратко Марковић,
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

СЕЋАЊЕ НА РУЖИЦУ ГУЗИНУ (Поводом петнаестогодишњице смрти)

Ружица (рођ. Степановић) Гузина рођена је у селу Трновче, ондашњи Срез млавски, а Округ пожаревачки, у сиромашној земљорадничкој породици. Основну школу завршила је у родном селу, гимназију (нижу) у Петровцу на Млави, а вишу гимназију у Пожаревцу. Током гимназијског школовања, посебно у Пожаревцу, издржавала се својим радом, спремајући ђаке и радећи по кућама за стан и храну. По завршетку гимназије, 1932. године, дошла је у Београд и уписала се на Правни факултет. И као студенткиња живела је тешко. Спремала је ђаке, годину и по радила је као фабричка радница, а последњих година студија радила је код једног књижара изводе (репетиторијуме) из појединих предмета на Правном факултету, који су се продавали као приручници уз уџбенике. Током студирања активно је била укључена у студентски покрет, узимајући учешће у готово свим његовим манифестацијама против режима. Студије је завршила 1937. године. На запослењу је чекала пуну годину, живећи о трошку брата, Косте Степановића, који је био сарадник *Политике* (касније познати новинар и дечији писац). Марта 1938. године запослила се у Привилегованој аграрној банци (Одељењу за ликвидацију земљорадничких дугова). Из банке је била отпуштена 1940. године, због учешћа у демонстрацијама које су у банци били покренули службеници – чланови синдиката приватних намештеника, против тешких услова рада и малих плата. Пошто је била познати активиста синдиката, после овог отпуштања више није могла да рачуна на државну службу. У то време, живела је од помоћи синдиката. Месец пред рат радила је као адвокатски приправник код београдског адвоката др Мишка Жохалџа. Међутим, и са овог места била је отпуштена, јер је била ангажована у Удружењу адвокатских приправника као члан

управе тог удружења. За време немачке окупације и рата није била запослена. Због повезаности са НОП-ом хапсила је Специјална полиција. По изласку из затвора, морала је да бежи из Београда и да се све до ослобођења крије од полиције.

После ослобођења земље, налазила се на разним дужностима: била је кратко време председник Комисије за утврђивање ратних злочина у Београду, а затим је повучена на рад у синдикате, где је обављала дужности шефа Кабинета председника Централног (Главног) одбора Савеза синдиката Југославије (Ђуре Салаја), персоналног референта у том одбору и члана Централне управе Савеза просветних радника Југославије. По својој молби, у жељи да ради у струци, 1946. године прелази на рад у Јавно тужилаштво града Београда, а већ следеће године прелази на рад у Јавно тужилаштво НР Србије. Одатле је, на основу конкурса, у марту 1948. године била изабрана за асистента на Правном факултету у Београду за предмет Историја државе и права народа ФНРЈ.

За свој асистентски рад (руковођење вежбама и семинарима), била је јавно похваљена од Факултетске управе. Докторску дисертацију под насловом *Локална управа под Турцима и образовање државне власти у Србији 1815–1830* одбранила је на Правном факултету у Београду 1953, а марта 1954. била је изабрана у наставничко звање доцента. За ванредног професора била је изабрана марта 1960, а за редовног професора марта 1965, на предлог комисије коју су сачињавали Мехмед Беговић, Јован Ђорђевић и Драгослав Јанковић. Почетком седамдесетих година прошлог века, када су за јавно изговорену критичку реч на рачун уставних амандмана на ондашњи Устав СФРЈ од 1963. године, који су били основа за каснији Устав СФРЈ од 1974. године, поједини наставници и сарадници Правног факултета у Београду остајали без посла и били партијски и судски кажњавани, чак и затворским казнама, Ружица Гузина се, по ко зна који пут у животу, као некад у својој младости, приклонила страни која се борила за истину и за њој увек драге левичарске идеале. Потписом на молби за помиловање осуђеног колеге, професора Михаила Ђурића, на затворску казну, сама је „зарадила“ казну партијске организације свог Факултета. У току невиђене политичке хајке на неистомишљенике, отишла је у својеврсно самоизгнанство – преузела је сву наставу из опште и националне историје државе и права на крагујевачком одељењу Правног факултета у Београду, не би ли се физички склонила од својих прогонитеља. Тих година она је, како је на комеморацији одржаној на Правном факултету у Београду поводом њене смрти рекао проф. Мирко Мирковић, „више него зорно, као један од ређих јавних радника, показивала и доказивала да приврженост истини представља један од највреднијих драгуља у кодексу

хуманизма“ . Пензионисала се на самом крају 1976. године. Умрла је 15. децембра 1991. године, разочарана у многе своје људске, националне, политичке и научне идеале, окружена љубављу родбине и малог броја пријатеља, које је сасвим искључила од сваког облика ангажовања око њене болести. Вероватно по њеној жељи, и њена смрт била је прећутана. Јавност је за њу сазнала тек после сахране.

Ружица Гузина оставила је за собом неизбрисив траг у науци – област правне историје. Свесна да је у науку ушла касно (са 34 године), она је непретенциозно одабрала предмет којим ће се бавити и током три деценије, колико је ефективно трајала њена научна каријера, никада није престајала да тај предмет научно истражује и да резултате научног истраживања саопштава јавности. Била је то основна територијална јединица Србије – кнежина у некадашњем Београдском пашалуку, док је Србија била саставни део Османлијског царства, а општина у држави Првог српског устанка и касније Кнежевине и Краљевине Србији, кад је Србија постала најпре вазална, а потом и независна држава, све време њеног постојања у таквом државном облику, дакле до 1918. године. Резултат те научне истрајности, прилежности и оданости су три књиге које је објавила у правилним временским размацима: *Кнежина и постанак српске буржоаске државе*, 1955. године (стр. 270); *Општина у Кнежевини и Краљевини Србији (1804–1839)*, 1966. године (стр. 244) и *Општина у Србији (1839–1918)*, 1976. године (стр. 539). Читав тај научни опус, та својеврсна научна трилогија од преко хиљаду страница, незаобилазна је научна литература за сваког истраживача нововековне српске државе, па и локалне самоуправе и територијалне (вертикалне) организације власти у држави уопште. То су већ показале бројне магистарске тезе и докторске дисертације брањене последњих деценија, у земљи и у иностранству, монографије и систематски и уџбенички радови.

Друго научно подручје на које се усредсредила, не само научно него и педагошки, била је државноправна историја Прве Југославије (1918–1941). Из предавања које је на Правном факултету у Београду држала о темама из ове научне области настала су скрипта, објављена у два дела, на преко три стотине страница, под насловом *Историја политичко-правних институција Југославије (1918–1941)*. Комисија која је писала реферат за њено унапређење у звање редовног професора оценила је да су та скрипта „један од највреднијих подухвата Р. Гузине као наставника“. У том свом реферату Комисија даље каже: „Немајући пред собом ни сличан пример таквог уџбеника и, што је још важније, немајући неопходних претходних монографских обрада државно-правних институција старе Југославије, Ружица Гузина обавила је у ствари један значајан пионирски посао, чија је вредност не само педагошка, јер ће послужити студентима за

њихово стручно и политичко изграђивање, већ и научна, јер ће послужити њој и другим истраживачима као нужна полазна тачка за даља продубљена истраживања овог у историји југословенских народа веома значајног периода“.

Ружица Гузина била је опчињена личношћу и делом Светозара Марковића. Сматрала је да је овај оснивач социјалистичког покрета у Србији људским поштењем, искреношћу, потпуном посвећеношћу својим идејама и свом народу, због чега је zaloжио и свој млади живот, био и остао човек – узор. На Правном факултету у Београду, у њеном кабинету, није као што је за оно време било уобичајено, на зиду висила слика шефа државе. На зиду, изнад њеног радног стола, стајала је слика „шефа“, сматрала је она, највећих људских вредности, Светозара Марковића. Из те њене, првенствено људске, па потом и научне љубави према Светозару Марковићу поникли су неколики чланци и странице њених књига посвећени Светозаровим идејама и његовом делу. Из њих избија дубоко разумевање тог дела, али и људска симпатија за идеализам и честитост његовог творца. Њена научна „слабост“ био је и Слободан Јовановић. У свом делу његову мисао прихвата као мисао највећег научног ауторитета, без обзира на то што је у земљи, у време када је она своје дело стварала, с политичким и личним прогонством Слободана Јовановића било прогнано и његово дело. И то је, поред многих других, доказ њене људске храбрости и научног поштења.

У целини посматрано, деценијама грађено научно дело Ружице Гузине чини његовог творца једним од најзначајнијих правних историчара у нас. Ружица Гузина је и данас, као и јуче, највећи научни ауторитет у области развоја и функционисања општине у Србији XIX и почетка XX века. У истраживањима ове научне области она се ослањала на обимну литературу, законске текстове и оригиналну архивску грађу, посебно на стенографске белешке са седница Народне скупштине. Као правни историчар, није се задовољавала простим описом развоја и спољног израза испитиваних појава, већ је настојала да утврди узроке и разлоге историјских токова и политичких и правних установа, што је посебно дошло до изражаја у њеном младалачком раду „Историјски осврт на карактер и значај Српског грађанског законика од 1844. године“ (*Историјски гласник* 2/1949, 22–35). Луцидност ума и једноставност и језгровитост израза чине да њено научно дело још увек има своје читаоце и приврженике.

Као личност, Ружица Гузина била је јединствена. Поседовала је невероватну храброст, док је њена искреност и непосредност била пословична. По томе да свакоме може да „сручи све у лице“ била је позната. Због таквих особина нису били ретки њени неспоразуми с околином, њена партијска кажњавања, чак отпуштања из службе. Њено окружење било је строго поларизовано, на одушевљене прија-

теље и присталице и на противнике и прогониоце. Једнима је била драга и симпатична, другима непријатна и непривлачна. Једни су ка њој хрлили, други су од ње бежали. Али, ни ови други нису јој могли оспорити људску доброту и одсуство сваке малиције. Ружица Гузина је била човекољубац и добротвор у правом смислу, омиљена међу студентима и „обичним“ људима. Велики је број људи које је помагала, укључив и материјално, а да то знају само она и они. Пред њом нисте смели да кажете да вам се нешто њено свиђа. Истог тренутка то би престајало бити њено и постајало је ваше. Факултетском помоћном особљу прилазила је као себи равнима, делећи с њима топло, човечански, радости и тугу. Њен свет су били студенти и асистенти. Није имала моћ да им издејствује страну стипендију, али је зато имала моћ да их оплемени и научи човекољубљу. Из њеног кабинета на Правном факултету у Београду изишла је готово цела једна генерација каснијих наставника, од којих су данас неки чланови академија наука, а неки водећа имена у својим научним областима. Помињемо тек њих неколико, оне које је она открила и усмерила да буду оно што данас јесу: Мустафа Имамовић и Марко Павловић, правни историчари, Данило Баста, филозоф, теоретичар права и преводилац са немачког, Ратко Марковић, конституционалиста и, свакако, још многи други. Сви они, на помен њеног имена, осете тугу због губитка пријатеља најплеменитијег кова, али и топлину, коју увек буди успомена на драго и вољено биће.